
openbare school in het algemeen. Wallet gaat daar in zijn bijdrage breder op in.

Conflicterende confessies bewerken nationale integratie

Het ontstaan van specifieke christelijke en katholieke scholen hing samen met een bredere ontwikkeling, die zich in deze periode ook buiten Nederland voordeed. A. Jarlert spreekt in een vorig jaar verschenen bundel *Piety and modernity*, die zowel Groot Britannië, Ierland, Scandinavië, Duitsland als Nederland bestrijkt, over ‘both rechristianisation and secularisation’. Olaf Blaschke betitelt in een in 2002 verschenen bundel *Konfessionen im Konflikt*, de periode tussen 1800 en 1970 in Duitsland als ‘ein zweites konfessionelles Zeitalter’. Wie beide bundels doorneemt, herkent veel van wat (ook) in Nederland plaatsvond, in de tweede treft bijvoorbeeld de strijd over de gemengde huwelijken en het uitsluitend kopen bij leveranciers uit eigen kamp. Evenals in Duitsland bleef in Nederland de gedachte van ‘bekering’ van leden van de andere groep tot in de jaren vijftig levend, met als bijkomend gevolg vlagen van achterdocht jegens de andere partij.³⁰

Het voorbeeld van Groningen laat zien hoe het conflict tussen de confessies, dat na het herstel van de rooms-katholieke hiërarchie in hevigheid toenam, de door Houtman in zijn eerste bijdrage beschreven combinatie van catechiseermeester-evangelist in het leven heeft geroepen. Catechiseermeesters werden ingezet om de eigen randkerkelijken en gemengd gehuwden bij de eigen kerk te houden, maar later ook om katholieken voor het onvervalste evangelie te winnen, vandaar de naam ‘evangelist’. Van Kooijs carrière toont hoe dit evangelistenwerk vervolgens evolueerde. Zijn werkgeefster, de NEPV, was oorspronkelijk opgericht als orthodoxe tegenhanger van de EM, om – zoals het in haar statuten heette – ‘de toenemende macht van Rome en van het ongelooft in ons Vaderland’ te keren. Omdat Rome moeilijk te keren bleek, had het bestuur al spoedig de koers verlegd naar het brengen van het evangelie aan personen aan de rand van de kerk, om vervolgens vanaf midden jaren zestig zich vooral te richten op de ondersteuning van orthodoxe minderheden. Met dit laatste streefde de NEPV hetzelfde doel na als latere Vereeniging van Vrienden der Waarheid (vvw; 1865) en de Confessioneele Vereeniging (cv; 1868). ‘Evangelisatie’ was lange tijd in hoge mate een typisch hervormde, binnen-kerkelijke aangelegenheid.

De katholieken probeerden evenzeer hun positie te versterken, maar deden dat op een andere wijze. Waar bij de protestanten, en in dit geval dan vooral de hervormden, een synode weliswaar reglementen uitvaardigde, bleef er toch voor individuele gemeenten en leden veel ruimte over voor het zoeken (en vinden) van eigen

³⁰ A. Jarlert, ‘Introduction’, in: A. Jarlert (ed.), *Piety and Modernity. The dynamics of religious reform in church, state and society in Northern Europe, 1780-1920*, Leuven 2012, 1-24, m.n. 23. Voor Nederland droegen F.A. van Lieburg en P.J. Margry bij. Olaf Blaschke (Hg.), *Konfessionen im Konflikt. Deutschland zwischen 1800 und 1970: ein zweites konfessionelles Zeitalter*, Göttingen 2002. Zie ook L. Winkeler, ‘Van “dwalenden in het geloof” tot “pelgrims naar de Una Sancta”. Katholiek bekeringswerk in Nederland in de 20e eeuw’, in: M. Derks, P. Nissen, J. de Raat (red.), *Het licht gezien: bekeringen tot het katholicisme in de twintigste eeuw*, Hilversum 2000, 37-55.